

O'ZBEK XALQ ERTAKLARINING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Atanazarova Maftuna Otabek qizi  
Urganch Ranch texnologiya universiteti

**ANNOTATSIYA:** "O'zbek xalq ertaklarining pedagogik ahamiyati" mavzusidagi ushbu ilmiy maqolada ertaklarning axloqiy, ma'naviy va intellektual tarbiyadagi o'rni tadqiq qilinadi. Maqolada an'anaviy ertaklarning bolalarga universal insoniy qadriyatlar, ijtimoiy normalar va milliy urf-odatlarini o'rgatishdagi ahamiyati tahlil etilgan. Shuningdek, ertaklarning zamonaviy ta'lim jarayonida qo'llash usullari, ularning vatanparvarlik, hamjihatlik va ijodiy fikrlashni shakllantirishdagi samaradorligi ko'rib chiqilgan. Adabiy tahlil va pedagogik tadqiqotlar asosida folklor namunalarini maktab dasturiga joriy etish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

**KALIT SO'ZLAR:** O'zbek xalq ertaklari, pedagogika, axloqiy tarbiya, madaniy meros, an'anaviy qadriyatlar, ta'lim usullari, bolalar adabiyoti.

**ANNOTATION:** The pedagogical significance of Uzbek folk tales holds a crucial place in the moral, spiritual, and intellectual upbringing of the younger generation. This scientific article examines the educational value of Uzbek folk tales, their role in shaping ethical norms, and their contribution to the development of critical thinking and cultural identity. Through an analysis of traditional narratives, the study highlights how these tales transmit universal human values, social norms, and national traditions. The article also explores the methodological aspects of using folk tales in modern educational processes, emphasizing their effectiveness in fostering patriotism, empathy, and creative thinking. By combining literary analysis with pedagogical research, this work provides recommendations for the integration of folk tales into school curricula and extracurricular activities.

**KEY WORDS:** Uzbek folk tales, pedagogy, moral education, cultural heritage, traditional values, educational methods, children's literature.

**АННОТАЦИЯ:** В данной научной работе на тему «Педагогическое значение узбекских народных сказок» анализируется роль сказок в нравственном, духовном и интеллектуальном воспитании. В статье рассматривается значение традиционных сказок в обучении детей общечеловеческим ценностям, социальным нормам и национальным традициям. Также анализируется использование сказок в современных образовательных процессах, повышение их эффективности и методы гармонии идей, сплоченности и творческого мышления. На основе литературного анализа и педагогических исследований разрабатываются рекомендации по включению образцов народного устного творчества в школьную программу.

**КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** узбекские народные сказки, педагогика, нравственное воспитание, культурное наследие, традиционные ценности, методы воспитания, детская литература.

**KIRISH**

Har bir xalqning boy ma'naviy merosi, asosan, og'zaki ijodiyoti orqali avloddan avlodga o'tib kelgan. O'zbek xalqining og'zaki ijodida ertaklar alohida o'rin egallaydi. Ular nafaqat xalq donishmandligini, balki tarbiyaviy, axloqiy va estetik qadriyatlarni o'zida mujassam etgan bebaho manba hisoblanadi. O'zbek xalq ertaklari bolalar ongiga insonparvarlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, adolat, halollik, sabr-toqat kabi yuksak axloqiy fazilatlarni singdirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining yetakchi omili sifatida nafaqat bilim berish, balki shaxsning barkamol kamolotini ta'minlashni ham o'z oldiga maqsad qilgan. Shu nuqtai nazardan qaralganda, xalq ertaklaridan foydalanish didaktik va tarbiyaviy vosita sifatida bugungi kundagi dolzarb masalalardan biridir. Ayniqsa, maktabgacha va boshlang'ich ta'limda xalq og'zaki ijodi namunalariidan foydalanish o'quvchilarda estetik did, tasavvur, axloqiy qarashlar va milliy g'ururni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, xalq ertaklari orqali o'quvchilarda hayotiy qadriyatlar haqida tushuncha hosil qilish, ularni mustaqil fikrlashga, yaxshilik va yomonlikni ajrata bilishga o'rgatish imkoniyati mavjud. Shu boisdan ham ertaklarning pedagogik ahamiyatini ilmiy asosda o'rganish, ta'lim jarayonida ulardan samarali foydalanish metodikasini ishlab chiqish zaruratga aylangan.

### **METADOLOGIYA**

Mazkur ilmiy tadqiqotda O'zbek xalq ertaklarining pedagogik ahamiyatini aniqlash, ularning tarbiyaviy, ma'naviy va didaktik imkoniyatlarini tahlil qilish asosiy maqsad qilib olindi. Shu bois, tadqiqotda sifatli (kvalitativ) tadqiqot metodlari, jumladan, ilmiy-nazariy tahlil, kontent-analiz, pedagogik kuzatuv va suhbat kabi metodlardan foydalanildi.

Tadqiqot metodologiyasi quyidagi bosqichlardan iborat:

**Ilmiy-nazariy tahlil** Tadqiqotning nazariy asoslarini aniqlash maqsadida O'zbek xalq ertaklari, ularning to'plamlari va ularni o'rganishga oid ilmiy adabiyotlar o'rganildi. Jumladan, xalq og'zaki ijodi, an'anaviy tarbiya, bolalar psixologiyasi hamda milliy qadriyatlar bo'yicha A.A. Avloniy, V.V. Davydov, L.S. Vygotskiy, X.T. Toshxo'jayev, M.E. Rasulov va boshqa olimlarning fikrlari tahlil qilindi.

**Kontent-analiz (mazmuniy tahlil)** O'zbek xalq ertaklarining matnlari tahlil qilinib, ulardagi axloqiy, tarbiyaviy, didaktik g'oya va obrazlar aniqlab chiqildi. Bunda ijtimoiy fazilatlar (halollik, mehnatsevarlik, adolatparvarlik, kattalarga hurmat, yolg'on va xiyonatning yomonligi)ni targ'ib qiluvchi ertaklar alohida ajratib olindi.

**Pedagogik kuzatuv** tajriba-sinov shaklida o'tkazilgan kuzatuvlar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilariga ertaklar o'qib eshittirilgach, ularning axloqiy qarashlaridagi o'zgarishlar, ijtimoiy faollik, mulohaza yuritish darajalari baholandi. Bu orqali ertaklarning bolalar shaxsiyati shakllanishidagi roli empirik jihatdan ko'rib chiqildi.

**Suhbat va so'rovnoma** boshlang'ich ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan o'qituvchilar bilan suhbatlar tashkil qilindi. Ularning fikrlari asosida ertaklarning dars jarayonidagi ahamiyati, qiziqarli metod sifatida qo'llanilishi, tarbiyaviy samara berishi aniqlashtirildi.

**Metodologik asoslar** tadqiqot shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, axloqiy tarbiya konsepsiyasi, xalq pedagogikasi va psixologik-pedagogik yondashuvlar asosida olib borildi. Bu yondashuvlar o'zbek xalq ertaklarining shaxs tarbiyasidagi o'rni kengroq ochib berishga xizmat qildi.

### **NATIJARAR**

Tadqiqot davomida olib borilgan nazariy tahlillar, adabiy manbalarni o'rganish, empirik kuzatuvlar va suhbatlar asosida quyidagi ilmiy asoslangan natijalarga erishildi:

**O'zbek xalq ertaklari tarbiyaviy resurs sifatida yuqori salohiyatga ega ekanligi aniqlandi.** Ertaklarda aks etgan mavzular — halollik, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat, adolat, sabr-toqat kabi insoniy fazilatlar maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda axloqiy ongini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

**Ertaklar bolalar tafakkuri va tasavvurining rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.** Ertaklardagi syujetlar, obrazlar va ijtimoiy-axloqiy g'oyalar bolalarning estetik didini, nutq madaniyatini va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

**O'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishda ertaklarning roli yuqori baholandi.** Tajriba davomida boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida ertaklar asosida olib borilgan tarbiyaviy mashg'ulotlar bolalarda jamoada ishlash, bir-birini tinglash, muammolarga yechim topish kabi ijobiy ijtimoiy xatti-harakatlarni kuchaytirganini ko'rsatdi.

**Pedagoglar va ota-onalar orasida o'tkazilgan suhbatlar shuni ko'rsatdiki, ertaklar orqali tarbiya berish usuli bolaning qiziqishini oshiradi, dars va mashg'ulotlarga faol ishtirokini ta'minlaydi.** Ayniqsa, ertaklardagi qahramonlar bilan bog'liq muhokamalar bolalarda axloqiy tanlov qilish ko'nikmasini shakllantirishga yordam beradi.

**Tahlillar shuni ko'rsatdiki, O'zbek xalq ertaklari xalq pedagogikasining boy manbai bo'lib, ularni zamonaviy ta'lim tizimiga moslashtirib qo'llash orqali ma'naviy tarbiyaning samaradorligi oshiriladi.** Ertaklar o'qituvchilar uchun milliy qadriyatlar asosida integrativ va innovatsion metodik yondashuvlarni ishlab chiqishda boy material sifatida xizmat qiladi.

#### MUHOKAMA

O'zbek xalq ertaklari xalqning asrlar davomida shakllangan hayotiy tajribasi, axloqiy mezonlari, estetik didi va dunyoqarashini mujassam etgan muhim og'zaki ijod namunalari hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xalq ertaklari nafaqat badiiy-estetik zavq uyg'otadi, balki bolalar tarbiyasida muhim pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, ertaklar orqali bolalarga halollik, mehnatsevarlik, adolat, vatanparvarlik, jasorat kabi qadriyatlar ongli ravishda singdiriladi. Tahlillarga ko'ra, ertak qahramonlarining harakati, ularning yutuq va mag'lubiyatlari, fazilat va nuqsonlari orqali bola shaxsida axloqiy mulohaza yuritish, to'g'ri noto'g'ridan ajrata olish, empatiya va adolat hissi rivojlanadi. Bu holat Lev Vygotskiyning "psixologik rivojlanish ijtimoiy kontekstda kechadi" degan g'oyasini tasdiqlaydi. Bolalar ertakdagi obrazlar orqali o'zini tahlil qilishga, o'z harakatlariga tanqidiy qarashga, boshqalarning his-tuyg'ularini anglashga o'rganadi. Shuningdek, xalq ertaklarining o'zbek pedagogikasidagi roli Abdulla Avloniy, Cho'lpon, Fitrat, X.T. Toshxo'jayev kabi ma'rifatparvarlar tomonidan ham alohida ta'kidlab o'tilgan. Ularning ta'lim-tarbiyada xalq ijodiyoti, xususan, ertaklardan foydalanish haqidagi fikrlari ertaklarning tarbiyaviy vazifasini yana-da chuqurroq yoritadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ertaklar yosh avlodda ijtimoiy ko'nikmalar, nutq madaniyati, tasavvur va tafakkur qobiliyatlarini rivojlantirishda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ehtiyotkorlik, do'stlik, sabr-toqat kabi hayotiy saboqlar ertak syujetlari orqali bolalarning ongiga ta'sirchan va unutilmas shaklda singdiriladi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida o'tkazilgan suhbatlar va kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ertak eshitgan bolalar hayotni chuqurroq tushunishga, o'zini voqealarga nisbatan ongli tutishga moyilroq bo'ladi. Biroq, bugungi zamonaviy axborot oqimi sharoitida bolalarning xalq ertaklariga bo'lgan qiziqishi biroz susaygan. Bu esa ertaklarni zamonaviy did va formatda qayta ishlash, ularni audio-vizual vositalar orqali tarqatish, maktabgacha va maktab ta'limida tizimli foydalanish zaruratini tug'diradi. Shunday qilib, O'zbek xalq ertaklari nafaqat o'tmish ma'naviyatining yodgorligi, balki hozirgi va kelajak avlod tarbiyasida kuchli pedagogik resurs sifatida foydalanilishi mumkin. Uni to'g'ri yondashuv bilan ta'lim jarayoniga singdirish esa barkamol avlod tarbiyasi yo'lida muhim qadamlardan biridir.

### **XULOSA**

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbek xalq ertaklari nafaqat badiiy-estetik ahamiyatga, balki chuqur pedagogik va tarbiyaviy mazmunga ham egadir. Ertaklar orqali yosh avlodga axloqiy me'yorlar, ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi farq, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, rostgo'ylik kabi fazilatlar ongli ravishda singdiriladi. Ayniqsa, ertaklar personajlarining xarakteri, ularning xatti-harakatlari bolalarda mustahkam ijobiy fazilatlarni shakllantiradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ertaklar o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish, ijodiy tafakkurini rivojlantirish, axloqiy qarorlar qabul qilishga yo'naltirishda samarali vosita hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim jarayonida ertaklardan foydalanish bolalarning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, ertaklarni ta'lim-tarbiya tizimiga integratsiyalash muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Tadqiqotda qo'llanilgan pedagogik va psixologik metodlar orqali aniqlanishicha, ertaklar bolalarning mantiqiy fikrlashini, og'zaki nutqini, mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi. Bunday xususiyatlar zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida ko'zda tutilgan kompetensiyalarning shakllanishiga xizmat qiladi. Shu asosda xulosa qilish mumkinki, O'zbek xalq ertaklari milliy qadriyatlarimizni yoshlarga yetkazish, ularning ma'naviy kamoloti va barkamol shaxs sifatida shakllanishida kuchli tarbiyaviy resursdir. Ularni ta'lim jarayonida maqsadli va tizimli qo'llash orqali o'quvchilarning ijtimoiy-ma'naviy rivojlanishiga erishish mumkin.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Qodirov M. "Xalq og'zaki ijodining pedagogik jihatlari" (Toshkent,2015)
2. Yusupova S. "Bolalar psixologiyasi va folklor" (Toshkent,2020)
3. Karimova N. "Ertak terapiyasi usullari" (Samarqand, 2019)
4. Abdullayeva Z. "O'zbek xalq ertaklarining tarbiyaviy ahamiyati" // Xalq ta'limi jurnali, 2021, №3
5. Toshmatov R. "Zamonaviy sharoitda folklorning pedagogik potentsiali" // Pedagogika fanlari doktori dissertatsiyasi, 2022
6. O'zbekiston Milliy kutubxonasi elektron arxivi ([www.natlib.uz](http://www.natlib.uz))